

- اختصاص (BY) - این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری (NC) - این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک (SA) - اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.

۱. تعریف فرزند خواندگی

فرزندخواندگی یا تبئتی عبارت است از اعطای سرپرستی کودکان بدون سرپرست شناخته شده تحت سرپرستی سازمان بهزیستی به خانواده های متقاضی که واجد شرایط قانون جاری حمایت از کودکان بی سرپرست باشند.^۱ به عبارت دیگر، فرزندخواندگی عبارت از یک رابطه حقوقی است که بر اثر پذیرفته شدن طفلی به عنوان فرزند، از جانب زن و مردی به وجود می‌آید، بدون آنکه پذیرندگان طفل، پدر و مادر واقعی آن طفل باشند. بر اساس فقه اسلامی فرزندخواندگی مورد قبول واقع نشده است و به تبع آن قانون مدنی ایران نیز در این باره حکمی ندارد. در کشورهایی چون فرانسه، فرزندخواندگی سابقه دیرینه دارد و در مجموعه قوانین مدنی فرانسه به آن اشاره شده است.^۲

۱.۱. وضع حقوقی فرزند خواندگی در ایران

۱. قبل از انقلاب

حمایت از کودکان بی سرپرست در قانون اساسی مشروطه مصوب ۱۲۸۵ هجری شمسی و متمم آن مصوب ۱۲۸۶ مسکوت مانده بود.^۳ ولی شماری از انجمن های زنان ایران مانند انجمن حریت نسوان در آن سال ها فعال بودند و برای احداث مدرسه، بیمارستان و پرورشگاه، پول هایی جمع آوری می کردند.^۴ در ایران فرزندپذیری بر اساس قانون حمایت از کودکان بدون سرپرست مصوب ۱۳۵۳ انجام می‌شد. این قانون با تصویب قانون حمایت از کودکان بی سرپرست و بدسرپرست لغو شد. این قانون با پیشنهاد سازمان بهزیستی کشور و تایید شورای نگهبان در سال ۱۳۹۲ نهایی شد. همانطور که خواهیم دید قانون جدید نسبت به قانون ۱۳۵۳ برتری هایی دارد و در بعضی از جهات نسبت به آن ناقص تر است.

۱-۱ قانون حمایت از کودکان بدون سرپرست مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۹

قانون حمایت از کودکان بدون سرپرست، مصوب ۲۴ اسفند ۱۳۵۳ مجلس سنا و ۲۹ اسفند ۱۳۵۳ مجلس شورای ملی است. این قانون در تاریخ ۱۲ فروردین ۱۳۵۴ به توشیح محمدرضا شاه پهلوی رسید.^۵ به موجب ماده ۱ این قانون هر زن و شوهر مقیم ایران می توانند با توافق یکدیگر، طفلی را با تصویب دادگاه و طبق مقررات این قانون سرپرستی نمایند. با قید هر زن و شوهر مقیم ایران، عملاً زنان و شوهران خارجی مقیم ایران نیز می توانستند حضانت کودکان بی سرپرست را به عهده بگیرند. با مجوز ماده ۱ این قانون، کودکان بی سرپرست شانس زندگی و استفاده از امکانات آموزشی و رفاهی اروپا و آمریکا را داشتند. به موجب ماده ۲ کودکان از سرپرستان خود ارث نمی برند.^۶ این ماده از فقه اسلامی گرفته شده است. در اسلام نهاد فرزند خواندگی وجود ندارد، به این معنی که فرزند خوانده مانند فرزند واقعی از آثار رابطه والدین و

^۱ سایت اداره ثبت احوال، فرزندخواندگی، <http://www.sabteahval.ir/mz/default-8476.aspx?init>

^۲ نهاد سرپرستی در ایران بسیار شبیه فرزندخواندگی ساده در فرانسه است. در حقوق فرانسه این نهاد در صد ساله اخیر تحولات گسترده‌ای داشته است. فرزندخواندگی اگر چه از سال ۱۸۰۴ وارد قانون مدنی فرانسه شد، ولی تا مدت‌ها یعنی اصلاحات ۱۹۲۳، کارکردی نداشت. پس از جنگ جهانی دوم به دلیل نیاز جامعه فرانسه و آواره شدن میلیون‌ها کودک، فرزندخواندگی کارکرد "حمایت از اطفال یتیم" را بر عهده داشت و با آسان شدن شرایط فرزندخواندگی و با افزایش آثار آن تا جایی پیش رفت که فرزندخوانده در حکم فرزند مشروع شد و نوعی نسب مصنوعی ایجاد کرد. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به غمامی سید محمد مهدی - فرزندخواندگی در خانواده رومی - ژرمنی با بررسی تطبیقی در حقوق آلمان و فرانسه ماهنامه کانون. مبین حجت، تحولات فرزندخواندگی در نظام حقوقی اسلام، ایران و فرانسه، توسلی نایینی منوچهر، فرزندخواندگی مطالعه تطبیقی در فقه امامیه، حقوق ایران و فرانسه.

^۳ بنیاد مطالعات ایران، قانون اساسی ایران ۱۲۸۵، <http://fis-iran.org/fa/resources/legaldoc/iranconstitution>

^۴ ژانت آفاری، انجمن های نیمه سری زنان در نهضت مشروطه، ۱۳۷۷، ترجمه جواد یوسفیان.

^۵ وب سایت گل‌های بهاری، زیر نظر سازمان بهزیستی (۲۰۰۹)

[http://golhayegolestan.com/\(S\(231p1b450szgi5usd4hk3v24\)\)/Protectionlaws.aspx?Q=3&AspxAutoDetectCookieSupport=1](http://golhayegolestan.com/(S(231p1b450szgi5usd4hk3v24))/Protectionlaws.aspx?Q=3&AspxAutoDetectCookieSupport=1)

^۶ ماده ۲: این سرپرستی به منظور تأمین منافع مادی و معنوی طفل برقرار می گردد ولی در هر حال از موجبات ارث نخواهد بود.

فرزند برخوردار نبوده و هیچ یک از فرزندخوانده و سرپرستان از یکدیگر ارث نمی برند. طبق ماده ۸۶۱ قانون مدنی نیز موجبات ارث دو امر است: سبب و نسب که فرزندخوانده شامل هیچ یک از این دو بخش نیست.

ماده ۳ شرایط سرپرستان را بیان نموده است.^۷ بدیهی است زن و شوهری که می خواهند کودکی را به سرپرستی قبول کنند می بایستی صلاحیت اخلاقی و تمکن مالی داشته باشند تا توانایی تربیت، پرورش و تأمین مخارج کودک خود را داشته باشند. طبق بند دال ماده ۳ هیچ یک از زوجین نباید محجور باشند. محجور از ریشه حجر گرفته شده و به معنی بازداشتن از تصرف در مال خویش است.^۸ محجور در اصطلاح حقوقی به کسی گفته می شود که از تصرفات و اعمال حقوقی منع شده است،^۹ به عبارت دیگر حجر عبارت است از منع شخص به حکم قانون از اینکه بتواند امور خود را بطور مستقل و بدون دخالت دیگری اداره کند و شخصاً اعمال حقوقی انجام دهد و فاقد اهلیت استیفا و استفاده از حقوق خود باشد.^{۱۰} همچنین، این ماده امکان سرپرستی به زن و شوهری که دارای فرزند واقعی هستند را نمی دهد. در نتیجه زنان و شوهران دارای فرزند یا فرزندان واقعی ولو با داشتن شرایط قانونی از سرپرستی منع می شدند. قانون فرزند خواندگی مصوب ۱۳۹۲ این نقیصه را برطرف کرده و به پدران و مادران ولو با داشتن فرزند واقعی به شرط واجد شرایط بودن این امکان را می دهد. همچنین به موجب تبصره ماده ۳ قانون ۱۳۵۳ تولد کودک در خانواده سرپرست در دوران آزمایشی یا پس از صدور حکم موجب فسخ سرپرستی نخواهد بود.

طبق ماده ۱۱۴ دادگاه، قبل از صدور حکم سرپرستی با کسب نظر مؤسسه ای که کودک تحت سرپرستی اوست، طفل را با صدور قرار دوره آزمایشی به مدت شش ماه به زوجین سرپرست خواهد سپرد. این قرار، حکم سرپرستی موقت نام داشت. با اتمام دوره آزمایشی و صدور حکم سرپرستی دائم، سرپرستی قطعی می شد به این معنی که حتی با پیدا شدن والدین کودک حکم سرپرستی فسخ نمی شد و اگر سرپرستان مایل به سپردن کودک خود به والدین حقیقی بودند، این امر صورت می گرفت. با اطلاع دادستان، انجمن ملی حمایت کودکان^{۱۱} یا شاهدین از وضعیت بحرانی کودک مانند هر گونه آزار و اذیت فیزیکی و روانی قرار دوره آزمایشی فسخ می شد. به موجب تبصره ماده ۴ قرار دادگاه در مورد برقراری دوره آزمایشی و فسخ آن قابل تجدیدنظر خواهی بود.

^۷ ماده ۳ تقاضانامه سرپرستی باید مشترکاً از طرف زن و شوهر تنظیم و تسلیم دادگاه شود و دادگاه در صورت احراز شرایط ذیل قرار سرپرستی طفل را برای دوره آزمایشی صادر می کند.

الف. پنج سال تمام از تاریخ ازدواج آنها گذشته و از این ازدواج صاحب فرزند نشده باشند.

ب. سن یکی از زوجین حداقل ۳۰ سال تمام باشد.

ج. هیچ یک از زوجین دارای محکومیت جزایی مؤثر به علت ارتکاب جرایم عمدی نباشند.

د. هیچ یک از زوجین محجور نباشند.

ه. زوجین دارای صلاحیت اخلاقی باشند.

و. زوجین یا یکی از آنها دارای امکان مالی باشند.

ز. هیچ یک از زوجین مبتلا به بیماری های واگیر صعب العلاج نباشند.

ح. هیچ یک از زوجین معتاد به الکل یا مواد مخدر و سایر اعتیادات مضر نباشند.

تبصره ۱: باردار شدن زوجه یا تولد کودک در خانواده سرپرست در دوران آزمایشی یا پس از صدور حکم موجب فسخ سرپرستی نخواهد بود.

^۸ لغت نامه دهخدا، لغت حجر،

<http://www.loghatnaameh.org/dekhodaworddetail-0229d1b60aae47dea26726c37290402f-fa.html>

^۹ محمد جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، زیر عنوان محجور، نشر گنج دانش، ۱۳۹۱.

^{۱۰} محمد تقی رفیعی، فرهنگ حقوقی مجد، لغت محجور، مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۹۰.

^{۱۱} مادل ۴: قبل از صدور حکم سرپرستی دادگاه با کسب نظر مؤسسه یا شخصی که کودک تحت سرپرستی موقت اوست طفل را با صدور قرار دوره آزمایشی به مدت شش ماه به زوجین سرپرست خواهد سپرد. عدم موافقت افراد یا مؤسسات مذکور در صورتی که به تشخیص دادگاه به مصلحت کودک نباشد قابل ترتیب اثر نخواهد بود. در مدت دوره آزمایشی دادگاه مجاز است بنا به تقاضای دادستان یا انجمن ملی حمایت کودکان یا مؤسسه ای که طفل قبلاً در آنجا تحت سرپرستی بوده است و با رأساً در اثر تحقیق به وسائل مقتضی دیگر قرار صادره را فسخ نماید. زوجین سرپرست در مدت آزمایشی حق دارند انصراف خود را اعلام کنند و در این صورت دادگاه قرار صادره را فسخ خواهد نمود.

تبصره: قرار دادگاه در مورد برقراری دوره آزمایشی و فسخ آن فقط قابل رسیدگی پژوهشی است.

^{۱۲} انجمن ملی حمایت کودکان در سال ۱۳۳۱ در ایران بنیان نهاده شد و ریاست عالی آن با شهبانو فرح پهلوی بود. هدف این انجمن آموزش کادر فنی مورد نیاز سازمانهای بهداشتی و تربیت افراد دانش آموخته و کار آزموده برای خدمت در سازمانهای ویژه آموزش کودکان است. فعالیت های این انجمن در سه بخش بود: آموزش، تغذیه کودکان و بخش ویژه برای نگهداری و آموزش کودکان عقب مانده.

همانطور که گفته شد، طبق قانون حمایت از کودکان بی سرپرست فرزند خوانده و سرپرستانش از یکدیگر ارث نمی برند. لذا برای پر کردن این خلأ قانونی و جلوگیری از مواجهه کودک با مشکلات مالی در اثر فوت سرپرستانش، ماده ۵ مقرر می داشت، دادگاه در صورتی حکم سرپرستی صادر خواهد نمود که درخواست کنندگان سرپرستی به کیفیت اطمینان بخشی در صورت فوت خود هزینه تربیت و نگهداری و تحصیل طفل را تا رسیدن به سن بلوغ تأمین نمایند. لازم به ذکر است در دوران پهلوی سن بلوغ هیجده سال تمام برای دختران و پسران بود.^{۱۳} به موجب تبصره این ماده، هرگاه وجوه یا اموالی از طرف زوجین سرپرست به طفل تحت سرپرستی، صلح شده باشد در صورت فوت طفل وجوه و اموال مذکور از طرف دولت به زوجین سرپرست تملیک خواهد شد.

ماده ۶ شرایط فرزندخوانده را بیان می دارد.^{۱۴} نکته قابل ذکر اینکه طبق بند الف ماده ۶، این قانون، اجازه سرپرستی کودکانی که بالای ۱۲ سال بودند را نمی داد و برای فرزندخوانده محدودیت سنی تعیین کرده بود. لذا این دسته از نوجوانان به دلیل قید شرط محدودیت سنی از امکان برخورداری از نعمت خانواده محروم بودند. هر چند سرپرستان عموماً خواستار کودکانی چند ماهه تا سه ساله بودند ولی بودند خانواده هایی که به دلایل مختلف، تمایل و امکانات سرپرستی نوجوانان بالای ۱۲ سال را داشتند، ولی قانون این امکان را به آنها نمی داد. نکته دیگر آنکه به موجب بند ب ماده ۶ سرپرستی محدود به اطفالی بود که پدر یا جد پدری یا مادر آنها شناخته نشده یا در قید حیات نبودند. اگر پدر، مادر یا جد پدری زنده بودند ولی در رشد و تربیت کودک موثر نبودند و با وجود زندگی جدا از کودک و بی توجهی به او تنها به دلیل این که در قید حیات بودند، امکان واگذاری اطفال به خانواده دیگری وجود نداشت. بسیاری از کودکانی که در سازمان های بهزیستی نگهداری می شوند والدینی معتاد به مشروبات الکلی، مواد مخدر و یا بی مسئولیت دارند.^{۱۵} لذا قانون در این مورد نقص داشت و کودکان بد سرپرست را شامل نمی شد.

دادگاه صلاحیتدار برای دریافت دادخواست و رسیدگی به امور فرزندخواندگی دادگاه خانواده محل اقامت درخواست کننده بود و احکام صادره در کلیه امور سرپرستی قابل تجدینظر و فرجام خواهی بود.^{۱۶} قانون برای تعداد کودکان قابل سرپرستی حدی قائل نبود. لذا متقاضیان امکان به سرپرستی گرفتن کودکان متعدد به شرط رعایت قانون و تصویب دادگاه را داشتند.^{۱۷} همچنین، قانونگذار به موجب ماده ۱۱ سعی داشته تا حدود زیادی روابط متقابل فرزند پذیر و فرزند خوانده

^{۱۳} در ماده ۱۲۰۹ ق.م.م.ه. هر کس که دارای هجده سال تمام نباشد در حکم غیر رشید است. معذک در صورتی که بعد از ۱۵ سال تمام، رشد کسی ثابت شود، از تحت قیمومت خارج می شود.

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cad=rja&ved=0CCgQFjAA&url=https://www.iranwomen.org/UserFiles/Article/Hasbi.doc&ei=jhbXUpo1yMrbBc2IlgYA&usq=AFQjCNHZq-Kb8TKjxG-J51BB0gWEUGSEbQ&bvm=bv.59568121,d.aWM>

^{۱۴} ماده ۶: طفلی که برای سرپرستی سپرده می شود باید دارای شرایط زیر باشد:

الف. سن طفل از ۱۲ سال تمام کمتر نباشد.
ب. هیچ یک از پدر یا جد پدری یا مادر طفل شناخته نشده یا در قید حیات نباشند و یا کودکانی باشند که به مؤسسه عام المنفعه سپرده شده و سه سال تمام پدر یا مادر یا جد پدری او مراجعه نکرده باشند.
تبصره: کسانی که کودکان واجد شرایط را قبل از تصویب این قانون تحت سرپرستی گرفته اند در صورتی که از جهات اخلاقی و مادی واجد شرایط باشند به تشخیص دادگاه نسبت به سایر متقاضیان در مورد این کودکان حق تقدم دارند و در این حالت شرط سن نیز برای طفل و سرپرست او رعایت نخواهد شد.

^{۱۵} الوند، مدیرکل دفتر کودکان و نوجوانان سازمان بهزیستی کشور در مصاحبه ای با موضوع فرزندخواندگی گفت: نکته قابل توجه اینجاست که ۸۵ درصد کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی کودکانی هستند که پدر یا مادر یا جد پدری و یا هر سه مورد را در قید حیات دارند اما بر اساس رأی صادره از مراجع قضایی و قانونی به استناد ماده ۱۷۲ و ۱۷۳ قانون مدنی صلاحیت نگهداری فرزندانشان را برای مدت مشخصی از دست داده اند. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به <http://inn.ir/NSite/FullStory/Print/?Id=173745>

^{۱۶} ماده ۷: دادگاه صلاحیتدار برای رسیدگی به کلیه امور مربوط به این قانون دادگاه حمایت خانواده محل اقامت درخواست کننده است.

ماده ۸: دادگاه از نظر رسیدگی به امر سرپرستی موضوع این قانون تابع مقررات حمایت خانواده است.

ماده ۹: احکام صادره در کلیه امور مربوط به سرپرستی قابل رسیدگی پژوهشی و فرجامی است.

^{۱۷} ماده ۱۰: متقاضیان می توانند با تصویب دادگاه و با رعایت مقررات این قانون کودکان متعددی را سرپرستی نمایند.

را با روابط والدین و اولاد شبیه سازی کند^{۱۸}. وظایف و تکالیف سرپرست و طفل تحت سرپرستی او از لحاظ نگاهداری و تربیت و نفقه و احترام نظیر حقوق و تکالیف اولاد و پدر و مادر است. فرزند خوانده نسبت به فرزند زیستی در معرض خطرات بیشتری قرار دارد. در نتیجه، هدف قانونگذار حذف هر گونه نگاه های منفعت طلبانه و سعی در ایجاد امنیت روانی در کودک است. در واقع، با شکل گیری رابطه معنوی و محکم کردن پیوندهای عاطفی میان فرزندخوانده و فرزندپذیر، کودک جایگاه خاصی در خانواده برای خود می بیند و اعتماد متقابل افزایش می یابد.

در مورد فرزندخوانده در صورت صدور گواهی عدم سازش بین زوجین طبق مقررات قانون حمایت خانواده اقدام می شد.^{۱۹} طبق ماده ۱۲ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۴۶ دادگاه ترتیب، نگاهداری، میزان هزینه و ترتیب ملاقات فرزندان را مشخص می نمود.^{۲۰} ماده ۱۲ با کمی تغییر در قانون حمایت از خانواده مصوب ۱۳۵۳ تکرار شد. طبق ماده ۱۲ سابق حق ملاقات با طفل در صورت غیبت یا فوت پدر یا مادر با اقربای طبقه اول غایب یا متوفی بود. اما در قانون حمایت خانواده ۱۳۵۳ حق ملاقات در صورت غیبت یا فوت پدر یا مادر به تشخیص دادگاه به سایر اقربا منتقل می گشت. لذا قانونگذار دامنه حق ملاقات را که در قانون سابق صرفاً اقربای طبقه اول غایب یا متوفی را در بر می گرفت به اقربای دیگر گسترش داد. همچنین در قانون جدید تبصره ای به ماده ۱۲ اضافه شد که پرداخت نفقه قانونی زوج و اولاد را بر سایر دیون مقدم می دانست که این ماده به فرزندخوانده نیز تسری پیدا می کرد.

پس از طی شش ماه دوره آزمایشی، سرپرستی موقت به دائم تبدیل می شد و شناسنامه جدیدی برای کودک با درج نام خانوادگی زوج صادر می شد.^{۲۱} همچنین نام کودک در شناسنامه سرپرستان درج می شد. موضوع فرزندخواندگی نیز صرفاً در اسناد سجلی اداره ثبت احوال ثبت می شد. بدین ترتیب هویت فرزندخوانده از نگاه جامعه محفوظ می ماند. خروج طفل از کشور در دوران آزمایشی شش ماهه منوط به موافقت دادستان بود.^{۲۲} به معنای دیگر، خروج طفل در دوران سرپرستی دائم نیازمند اخذ اجازه از دادستان یا سازمان دیگری نبود و خانواده ها در تصمیم گیری برای سفر فرزندخوانده اختیار کامل داشتند.

سرپرستی طبق ماده ۱۶ قانون ۱۳۵۳ در سه مورد قابل فسخ بود:

- ۱- تقاضای دادستان در صورتی که سوء رفتار یا عدم اهلیت و شایستگی هر یک از زوجین سرپرست برای نگاهداری و تربیت طفل تحت سرپرستی محرز باشد.
- ۲- تقاضای سرپرست در صورتی که سوء رفتار طفل برای هر یک از آنان غیر قابل تحمل باشد. همچنین در موردی که سرپرست قدرت و استطاعت برای تربیت و نگاهداری طفل را از دست داده باشد.
- ۳- توافق طفل بعد از رسیدن به سن کبر با زوجین سرپرست یا موافقت زوجین سرپرست با پدر و مادر واقعی طفل

^{۱۸} ماده ۱۱: وظایف و تکالیف سرپرست و طفل سرپرستی او از لحاظ نگاهداری و تربیت و نفقه و احترام نظیر حقوق و تکالیف اولاد و پدر و مادر است.

تبصره: اداره اموال و نمایندگی قانونی طفل صغیر به عهده سرپرست خواهد بود مگر آن که دادگاه ترتیب دیگری اتخاذ نماید.

^{۱۹} ماده ۱۲: در مواردی که اختلاف زناشویی زوجین سرپرست منجر به صدور گواهی عدم امکان سازش می شود دادگاه در مورد طفل تحت سرپرستی به ترتیب مقرر در قانون حمایت خانواده اقدام خواهد کرد.

^{۲۰} ماده ۱۲ قانون حمایت خانواده ۱۳۴۶: در کلیه مواردی که اختلاف زناشویی منجر به صدور گواهی عدم امکان سازش می شود دادگاه چگونگی نگاهداری اطفال و میزان نفقه ایام عده را با توجه به وضع اخلاقی و مالی طرفین و مصلحت اطفال معین و مقرر می کند. دادگاه مکلف است ضمن صدور گواهی عدم امکان سازش تکالیف نگاهداری فرزندان را پس از طلاق تعیین کند و اگر قرار باشد فرزندان نزد مادر یا شخص دیگری بمانند ترتیب نگاهداری و میزان هزینه آنان را مشخص بسازد. نفقه زوجه از عواید و دارایی مرد و نفقه اولاد از عواید و دارایی مرد یا زن و یا هر دو حتی از حقوق بازنشستگی استیفا خواهد گردید. دادگاه مبلغی را که باید از عواید یا دارایی مرد یا زن یا هر دو برای هر فرزند استیفا گردد تعیین و طریقه اطمینان بخشی برای پرداخت آن مقرر می کند دادگاه همچنین ترتیب ملاقات اطفال را برای طرفین معین می کند. حق ملاقات با طفل در صورت غیبت یا فوت پدر یا مادر به اقربای طبقه اول غایب یا متوفی منتقل خواهد شد. اطفالی که والدین آنان قبل از تصویب این قانون از یکدیگر جدا شده اند در صورتی به طریق اطمینان بخشی ترتیب هزینه نگاهداری و حضانت آنان داده نشده باشد مشمول مقررات این قانون خواهند بود.

^{۲۱} ماده ۱۴: مفاد حکم قطعی سرپرستی به اداره ثبت احوال ابلاغ و در اسناد سجلی زوجین سرپرست و طفل درج و شناسنامه جدیدی برای طفل فقط با مشخصات زوجین سرپرست و نام خانوادگی زوج صادر خواهد شد.

^{۲۲} ماده ۱۵: خروج طفل صغیری که برای سرپرستی به کسی سپرده شده در دوره آزمایشی از کشور منوط به موافقت دادستان محل خواهد بود.

صغیر. به موجب قانون ۱۳۵۳ اگر پدر یا مادر واقعی کودک بعد از حکم سرپرستی دائم شناخته می‌شدند و به سرپرستان مراجعه می‌کردند، فسخ سرپرستی نیازمند توافق سرپرستان با والدین واقعی بود. در واقع مادر و پدر واقعی به دلیل رابطه‌ی نسبی نمی‌توانستند رابطه‌ی سرپرستی دائمی را فسخ کنند. در صورت صدور حکم فسخ سرپرستی و قطعیت آن، دادگاه صادرکننده حکم مراتب را برای تصحیح شناسنامه و اسناد مربوط به اداره ثبت احوال اعلام می‌کرد.^{۲۳}

۱۱۱. بعد از انقلاب

۱. قانون اساسی

به موجب اصل ۲۱ قانون اساسی ج.ا.ا. مصوب ۱۳۵۸، دولت موظف است از کودکان بی سرپرست حمایت به عمل آورد.^{۲۴}

۲. قانون حمایت از کودکان بی سرپرست و بد سرپرست مصوب ۹۲

در سال ۱۳۸۷، سازمان بهزیستی با این استدلال که قانون حمایت از کودکان بی سرپرست مصوب ۱۳۵۳ مربوط به حدوداً سی سال پیش است و با شرایط امروز سازگار نیست، در پی تدوین قانونی جدیدی برای ارایه به مجلس بود و بالاخره دولت در اسفند ۱۳۸۷ لایحه حمایت از کودکان بی سرپرست را به مجلس ارایه کرد. طراحان این لایحه در آن زمان مدعی بودند که با تصویب قانون جدید، نهاد فرزندخواندگی دچار تحول خواهد شد. آنان بر این باور بودند که با تصویب قانون جدید، تعداد کودکانی که امکان واگذاری سرپرستی آنها وجود دارد، افزایش می‌یابد؛ دختران مجرد می‌توانند سرپرستی کودکی را بر عهده بگیرند؛ و همچنین امکان قانونی برای واگذاری سرپرستی کودکان بدسرپرست فراهم می‌شود.^{۲۵} قانون حمایت از کودکان بی سرپرست و بد سرپرست مصوب ۹۲ با الهام از قانون ۱۳۵۳ نوشته شده است. به موجب ماده ۳۷ قانون جدید، قانون حمایت از کودکان بی سرپرست مصوب ۱۳۵۳ لغو شد.

به موجب این قانون، کلیه اتباع ایرانی که مقیم ایران و یا خارج هستند می‌توانند سرپرستی کودکان و نوجوانان مشمول این قانون را به شرط رعایت مفاد آن و حکم دادگاه بر عهده بگیرند.^{۲۶} لذا قانون جدید بر خلاف قانون ۱۳۵۳ امکان سرپرستی را از اتباع خارجی می‌گیرد. همچنین ماده ۵ شرایط کلی سرپرستان را بیان می‌کند. بند الف ماده ۵ که مربوط به شرط سنی زوجین و شرط عدم داشتن فرزند طی گذشت پنج سال از زندگی مشترک است، شرطی است که عیناً از روی قانون ۱۳۵۳ گرفته شده است. یکی از مزیت‌های این قانون نسبت به قانون ۱۳۵۳ گسترش دامنه شمول افراد خواهان سرپرستی می‌باشد. به موجب بند ب ماده مذکور زن و شوهر دارای فرزند نیز می‌توانند درخواست سرپرستی بدهند. همچنین دختران و زنان مجرد در صورت داشتن حداقل سی سال منحصراً حق سرپرستی اناث را خواهند داشت.

^{۲۳} ماده ۱۷: قبل از صدور حکم فسخ سرپرستی دادگاه در هر مورد سعی خواهد نمود که اقدامات لازم در جهت سرپرستی به عمل آورد. در صورت صدور حکم فسخ سرپرستی و قطعیت آن مراتب به وسیله دادگاه صادرکننده حکم برای تصحیح شناسنامه و اسناد مربوط به اداره ثبت احوال اعلام می‌شود.

^{۲۴} دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد: ۱. ایجاد زمینه‌های مناسب برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او. ۲. حمایت مادران، بالخصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند، و حمایت از کودکان بی سرپرست. ۳. ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده. ۴. ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست. ۵. اعطای قیومت فرزندان به مادران شایسته در جهت غبطه آنها در صورت نبودن ولی شرعی.

^{۲۵} فرزندخواندگی در ایران، واکنش دیر هنگام به قانون فرزندخواندگی (۲۰۱۳) <http://iranadoption.com/?p=1265>

^{۲۶} ماده ۳- کلیه اتباع ایرانی مقیم ایران می‌توانند سرپرستی کودکان و نوجوانان مشمول این قانون را با رعایت مقررات مندرج در آن و با حکم دادگاه صالح بر عهده گیرند.

ماده ۴- ایرانیان مقیم خارج از کشور می‌توانند تقاضای سرپرستی خود را از طریق سفارتخانه یا دفاتر حفاظت از منافع جمهوری اسلامی ایران به سازمان تقدیم نمایند. سفارتخانه‌ها و یا دفاتر یاد شده موظفند در اجرای این قانون، با سازمان همکاری نمایند و سازمان موظف است با حکم دادگاه صالح به درخواست متقاضی رسیدگی نماید.

قطعاً زندگی در کنار مادر و پرورش در فضای خانواده بهتر از آن است که کودک در پرورشگاه بماند. تبصره ۱ و ۵ ماده ۵ نیز عیناً از ماده ۳ قانون سابق گرفته شده است.

تبصره ۲ این ماده، مقررۀ جدیدی است. طبق تبصره ۲ بستگان طفل به شرط اخذ نظر سازمان بهزیستی و با رعایت مصلحت او، می‌توانند از برخی شرایط مقرر در این ماده مستثنی شوند.^{۲۷} این تبصره، اولویت را به بستگان و خویشاوندان کودک می‌دهد و مراقبت خویشاوندی را تحقق می‌بخشد. یافته‌های علمی از فرزندپذیری خویشاوندی حمایت می‌کند چرا که از دوام و استحکام بیشتری برخوردار است. اشاره به این مسئله در این قانون از نقاط قوت آن به شمار می‌رود.^{۲۸}

تبصره ۳ ماده ۵ میان درخواست کنندگان سرپرستی قائل به تفکیک می‌شود. این تبصره زوجین و زنان فاقد فرزند را نسبت به زوجین دارای فرزند در اولویت قرار می‌دهد چرا که کودک یا نوجوان در خانواده ای قرار می‌گیرد که به علت عدم وجود فرزند دیگر در کانون توجه و محبت قرار می‌گیرد. از جهت سن نیز به موجب تبصره ۴ درخواست کنندگان کمتر از پنجاه سال سن، نسبت به درخواست کنندگانی که پنجاه سال و بیشتر دارند، در شرایط مساوی اولویت دارند.

ماده ۶ شرایط سرپرستان را بیان می‌کند.^{۲۹} بند الف ماده ۶ مقررۀ جدیدی است که در قانون ۱۳۵۳ ذکر نشده بود. نکته قابل طرح این است که مشخص نیست ملاک تقید به انجام واجبات و ترک محرمات چیست. دادگاه چگونه این مسئله را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. بند ب نیز از قانون ۱۳۵۳ اقتباس شده است، با این تغییر که به موجب قانون سابق هیچ یک از زوجین نباید محکومیت جزایی مؤثر به علت ارتکاب جرایم عمدی داشتند ولی در قانون جدید یکی از شرایط زوجین عدم محکومیت جزایی مؤثر با رعایت مواد مقرر در قانون مجازات اسلامی عنوان شده است. لذا در قانون جدید عبارت به علت ارتکاب جرم عمدی حذف شده است. عدم محکومیت جزایی مؤثر وصفی کلی است که شامل جرایم عمدی و غیر عمدی می‌شود و قانونگذار بین جرایم عمدی و غیر عمدی فرق نگذاشته است. با توجه به اینکه هدف از تصویب این قانون برطرف ساختن نواقص قانون پیشین بوده، سهل انگاری قانونگذار در انشاء قانون توجیه پذیر نیست. به موجب این ماده می‌توان زن و شوهری مشتاق سرپرستی را صرفاً به دلیل ارتکاب جرمی غیر عمدی فاقد شرایط لازم قانون دانست و از داشتن فرزند محروم نمود.

^{۲۷} تبصره ۲- چنانچه درخواست کنندگان سرپرستی از بستگان کودک یا نوجوان باشند، دادگاه با اخذ نظر سازمان و با رعایت مصلحت کودک و نوجوان می‌تواند آنان را از برخی شرایط مقرر در این ماده مستثنی نماید.

^{۲۸} سلامت نیوز، قانون سرپرستی زیر ذره بین روانشناسی، ۱۳۹۲/۸/۲۷.

<http://www.salamatnews.com/news/86796/%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D8%B3%D8%B1%D9%BE%D8%B1%D8%B3%D8%AA%DB%8C-%D9%83%D9%88%D8%AF%D9%83%D8%A7%D9%86-%D8%B2%DB%8C%D8%B1-%D8%B0%D8%B1%D9%87%E2%80%8C%D8%A8%DB%8C%D9%86-%D8%B1%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%B4%D9%86%D8%A7%D8%B3%DB%8C>

^{۲۹} ماده ۶- درخواست کنندگان سرپرستی باید دارای شرایط زیر باشند:

الف- تقید به انجام واجبات و ترک محرمات

ب- عدم محکومیت جزایی مؤثر با رعایت موارد مقرر در قانون مجازات اسلامی

ج- تمکن مالی

د- عدم حجر

ه- سلامت جسمی و روانی لازم و توانایی عملی برای نگهداری و تربیت کودکان و نوجوانان تحت سرپرستی

و- نداشتن اعتیاد به مواد مخدر، مواد روانگردان و الکل

ز- صلاحیت اخلاقی

ح- عدم ابتلاء به بیماری‌های واگیر و با صعب‌العلاج

ط- اعتقاد به یکی از ادیان مصرح در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

تبصره ۱- رعایت اشتراکات دینی میان سرپرست و افراد تحت سرپرستی الزامی است. دادگاه صالح با رعایت مصلحت کودک و نوجوان غیرمسلمان، سرپرستی وی را به درخواست کنندگان مسلمان می‌سپارد.

تبصره ۲- در صورتی که متقاضی سرپرستی، ادعای یافتن طفلی را بنماید و ادعای وی در دادگاه ثابت شود، چنانچه واجد شرایط مندرج در این قانون برای سرپرستی باشد در اولویت واگذاری سرپرستی قرار می‌گیرد.

بند دال، عدم حجر شرطی است که از قانون ۱۳۵۳ اخذ شده است. سلامت جسمی و روانی لازم و توانایی عملی برای نگهداری و تربیت کودکان و نوجوانان تحت سرپرستی شرط جدیدی است که در قانون پیشین قید نشده بود، دوره شش ماهه آزمایشی در احراز این بند مؤثر می باشد. بند واو نیز از قانون ۱۳۵۳ گرفته شده است. قانون ۱۳۵۳ از اعتیاد به داروهای روانگردان صحبتي به میان نیاورده و وصف کلی /اعتیاد/ مضر را به کار برده بود که شامل داروهای روانگردان نیز می شد. بند "ز" و "ح" نیز از شرایطی است که در قانون ۱۳۵۳ ذکر شده بود. قانون سابق شرط دین را جزو شرایط سرپرستان محسوب نمی کرد. این شرط در قانون ۱۳۹۲ اضافه شد. به موجب تبصره ۱ اعتقاد به یکی از ادیان مصرح در قانون اساسی به عنوانی یکی از شرایط سرپرستان قید شده. به موجب اصل ۱۲ قانون اساسی دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است و این اصل الی الابد غیر قابل تغییر است. اصل ۱۳ قانون اساسی نیز مقرر می دارد، ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی تنها اقلیت های دینی شناخته می شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی بر طبق آیین خود عمل می کنند. بنابر آنچه گفته شد بهائیان، صابئین و کسانی که به وجود خدا اعتقاد ندارند، به موجب قانون ۱۳۹۲ حق فرزندپذیری ندارند. چنین تبعیض آشکار بر پایه مذهب صرفاً به دلیل جامعه اسلامی و قوانین اسلامی است. به موجب تبصره ۱ ماده ۶ رعایت اشتراکات دینی میان سرپرست و افراد تحت سرپرستی الزامی است. تبصره ۲ ماده ۶ مقرر می دارد دادگاه صالح با رعایت مصلحت کودک و نوجوان غیرمسلمان، سرپرستی وی را به درخواست کنندگان مسلمان می سپارد. ولی عکس این قضیه صادق نیست. ریشه این تبعیض هم قاعده الاسلام یعلو و لأیعلی علیه، اسلام بر همه چیز برتر است و هیچ چیز بر آن برتر نیست، می باشد.

به موجب قانون ۱۳۵۳ سرپرستان می توانستند سرپرستی کودکان متعددی را به عهده بگیرند و حداکثر تعداد معین نشده بود. علت تعیین حد برای فرزندپذیری مشخص نیست. تعیین سقف دو فرزند برای به سرپرستی گرفتن کودکان باعث می شود، زوجینی که امکانات مالی و توانایی نگهداری بیش از دو فرزند را دارند از این مهم محروم شوند.^{۳۰} رشد یک کودک در خانواده ای بزرگتر و پر جمعیت تر بهتر است از اینکه کودک در پرورشگاه بماند و از لحاظ روحی آسیب ببیند.

ماده ۸ و ۹ شرایط فرزندخوانده را بر می شمرد.^{۳۱} به موجب بند ج ماده ۸ کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی می بایست مدت دو سال تحت مراقبت مراکز سازمان بهزیستی باشند. این بند نسبت به قانون قبلی این دوره زمانی را از ۳ به ۲ سال کاهش داده است چرا که اکثر والدین، متقاضی داشتن کودکان خردسال تر هستند.^{۳۲} بند دال ماده ۸ مقرر کرده جدیدی است که دایره شمول کودکان واجد شرایط سرپرستی را به کودکان دارای سرپرست بد نیز گسترش داده است. قانون قبلی

^{۳۰} ماده ۷: درخواست کنندگان نمی توانند بیش از دو کودک یا نوجوان را سرپرستی نمایند مگر در مواردی که کودکان یا نوجوانان تحت سرپرستی، اعضای یک خانواده باشند.

^{۳۱} ماده ۸ - سپردن سرپرستی افراد موضوع این قانون در صورتی مجاز است که دارای یکی از شرایط ذیل باشند:

الف - امکان شناخت هیچ یک از پدر، مادر و جدپدری آنان وجود نداشته باشد.

ب - پدر، مادر، جدپدری و وصی منصوب از سوی ولی قهری آنان در قید حیات نباشند.

ج - افرادی که سرپرستی آنان به موجب حکم مراجع صلاحیتدار به سازمان سپرده گردیده و تا زمان دوسال از تاریخ سپردن آنان به سازمان، پدر یا مادر و یا جدپدری و وصی منصوب از سوی ولی قهری برای سرپرستی آنان مراجعه ننموده باشند.

د - هیچ یک از پدر، مادر و جدپدری آنان و وصی منصوب از سوی ولی قهری صلاحیت سرپرستی را نداشته باشند و به تشخیص دادگاه صالح این امر حتی با ضم امین یا ناظر نیز حاصل نشود.

تبصره ۱ - چنانچه پدر یا مادر یا جدپدری کودک یا نوجوان و وصی منصوب از سوی ولی قهری مراجعه کنند، دادگاه در صورتی که آنان را واجد صلاحیت لازم ولو با ضم امین یا ناظر تشخیص دهد و مفسده مهمی نیز کودک یا نوجوان را تهدید نکند؛ با اخذ نظر سازمان با رعایت حق حضانت مادر و تقدم آن نسبت به استرداد آنان حکم صادر می کند در غیر این صورت حکم سرپرستی ابقاء می شود. تبصره ۲ - در صورت وجود اقارب طبقه دوم و تقاضای هر یک از آنان و وجود شرایط، سرپرستی به وی واگذار می شود و در صورت تعدد تقاضا و یکسانی شرایط متقاضیان، سرپرست با قرعه انتخاب می گردد. در صورت نبود اقارب طبقه دوم بین اقارب طبقه سوم بدین نحو عمل می شود.

ماده ۹: کلیه کودکان و نوجوانان نابالغ و نیز افراد بالغ زیر شانزده سال که به تشخیص دادگاه، عدم رشد و یا نیاز آنان به سرپرستی احراز شود و واجد شرایط مذکور در ماده (۸) این قانون باشند، مشمول مفاد این قانون می گردند.

^{۳۲} گزارشی، فرزندخواندگی در قانون ایران، ۱۳۹۲/۷/۴،

<http://gozarnews.ir/53090/%D9%81%D8%B1%D8%B2%D9%86%D8%AF%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86.html>

صرفاً راجع به کودکان بی سرپرست بود، لذا قانون فعلی از این جهت نسبت به قانون ۱۳۵۳ برتری دارد. ورود به حیطة تربیت فرزند و مسئولیت فرزندداری به صلاحیت نیاز دارد. طبیعتاً مادر و پدری که کودک آزاری دارند و کودک را مورد ضرب و جرح مکرر قرار می دهند، پدر و مادری که از فرستادن کودک خود به مدرسه خودداری می کنند برای پرورش کودک صالح نیستند. البته شرط حصول بند دال این است که امکان سرپرستی ولو با ضم امین و ناظر نیز میسر نشود. ماده ۹ قانون جدید حداکثر سنی برای کودکان و نوجوانان مشمول این قانون را ۱۶ سالگی در نظر گرفته است. به شرط اینکه عدم رشد و یا نیاز آنها به سرپرستی محرز شده باشد. این قانون از نظر شرط سنی کودکان و نوجوانان به قانون قبلی مزیت دارد چرا که حداکثر سن کودکان را از ۱۲ به ۱۶ گسترش داده است. لذا افراد بیشتری تحت شمول این قانون قرار می گیرند و از چتر حمایتی خانواده بهره مند می شوند.

ماده ۱۰ در مورد کودکان بد سرپرست است.^{۳۳} در صورتی که پدر و مادر ولو با ضم امین و ناظر نتوانند سرپرستی کودک را به عهده بگیرند، دادگاه می تواند مطابق این قانون و با رعایت مواد (۱۱۸۴) و (۱۱۸۷) قانون مدنی و با اخذ نظر مشورتی سازمان، مسؤلیت قیم یا امین مذکور در این مواد را به یکی از درخواست کنندگان سرپرستی واگذار نماید. به موجب ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی هر گاه ولی قهری طفل، رعایت غبطه‌ی صغیر را ننماید و مرتکب اقداماتی شود که موجب ضرر مولی علیه گردد به تقاضای یکی از اقارب وی و یا به درخواست رئیس حوزه قضایی، پس از اثبات، دادگاه ولی مذکور را عزل و از تصرف در اموال صغیر منع و برای اداره امور مالی طفل، فرد صالحی را به عنوان قیم تعیین می نماید. همچنین اگر ولی قهری به واسطه ی کبر سن و یا بیماری و امثال آن قادر به اداره اموال مولی علیه نباشد و شخصی را برای این امر تعیین ننماید، طبق مقررات این ماده فردی به عنوان امین به ولی قهری منضم می گردد. ماده ۱۱۸۷ مقرر می دارد هر گاه ولی قهری منحصر، به واسطه ی غیبت یا حبس به هر علتی نتواند به امور مولی علیه رسیدگی کند و کسی را هم از طرف خود معین نکرده باشد، حاکم یک نفر امین به پیشنهاد مدعی العموم برای تصدی و اداره ی اموال مولی علیه و سایر امور راجعه به او موقتاً معین خواهد کرد.

ماده ۱۱ مرجع تقدیم دادخواست فرزندخواندگی را معین کرده است.^{۳۴} در قانون قبلی مرجع تقدیم دادخواست دادگاه بود، اما در قانون جدید مرجع تقدیم دادخواست بهزیستی است. ماده ۱۲ در مورد فسخ قرار دوره آزمایشی است که با اندکی تغییر از ماده ۴ قانون سابق گرفته شده است.^{۳۵} حکم سرپرستی دائم به دادستان، سازمان بهزیستی و سرپرست یا سرپرستان ابلاغ می شود.^{۳۶} فرزندخوانده از سرپرستان ارث نمی برد. لذا دادگاه در راستای رعایت مصلحت کودک یا نوجوان حکم به تملیک بخشی از اموال یا حقوق سرپرستان به کودک تحت سرپرستی می کند.^{۳۷} البته تبصره ماده ۱۴ این قاعده را قابل اعراض می داند. همچنین درخواست کنندگان سرپرستی باید متعهد گردند که تمامی هزینه های مربوط به نگهداری و تربیت و تحصیل افراد تحت سرپرستی را تأمین نمایند. بدین منظور سرپرست منحصر یا سرپرستان، موظفند با نظر سازمان خود را نزد یکی از شرکتهای بیمه به نفع کودک یا نوجوان تحت سرپرستی بیمه عمر کنند. این مقرر نیز

^{۳۳} ماده ۱۰: در کلیه مواردی که هیچ یک از پدر، مادر یا جدپدری یا وصی منصوب از سوی ولی قهری صلاحیت سرپرستی را ولو با ضم امین یا ناظر نداشته باشند، دادگاه می تواند مطابق این قانون و با رعایت مواد (۱۱۸۴) و (۱۱۸۷) قانون مدنی و با اخذ نظر مشورتی سازمان، مسؤلیت قیم یا امین مذکور در این مواد را به یکی از درخواست کنندگان سرپرستی واگذار نماید.

^{۳۴} ماده ۱۱: تقاضانامه درخواست کنندگان سرپرستی باید به سازمان ارائه گردد و سازمان مکلف است حداکثر پس از دو ماه نسبت به اعلام نظر کارشناسی آن را به دادگاه صالح تقدیم دارد. دادگاه با احراز شرایط مقرر در این قانون و با لحاظ نظریه سازمان، نسبت به صدور قرار سرپرستی آزمایشی شش ماهه اقدام می نماید. قرار صادره به دادستان، متقاضی و سازمان ابلاغ می گردد.

^{۳۵} ماده ۱۲: دادگاه می تواند در دوره سرپرستی آزمایشی، در صورت زوال و یا عدم تحقق هر یک از شرایط مقرر در این قانون به تقاضای دادستان و یا سرپرست منحصر یا سرپرستان کودک یا نوجوان و با اطلاع قبلی سازمان و همچنین با تقاضای سازمان قرار فسخ نماید.

^{۳۶} ماده ۱۳: پس از پایان دوره سرپرستی آزمایشی، دادگاه با لحاظ نظر سازمان و با رعایت مفاد مواد (۱۴) و (۱۵) این قانون، اقدام به صدور حکم سرپرستی و ابلاغ آن به اشخاص مذکور در ماده (۱۱) می نماید.

^{۳۷} ماده ۱۴: دادگاه در صورتی حکم سرپرستی صادر می نماید که درخواست کننده سرپرستی بخشی از اموال یا حقوق خود را به کودک یا نوجوان تحت سرپرستی تملیک کند. تشخیص نوع و میزان مال یا حقوق مزبور با دادگاه است. در مواردی که دادگاه تشخیص دهد اخذ تضمین عینی از درخواست کننده ممکن یا به مصلحت نیست و سرپرستی کودک یا نوجوان ضرورت داشته باشد، دستور اخذ تعهد کتبی به تملیک بخشی از اموال یا حقوق در آینده را صادر و پس از قبول درخواست کننده و انجام دستور، حکم سرپرستی صادر می کند. تبصره - در صورتی که دادگاه تشخیص دهد اعطای سرپرستی بدون اجرای مفاد این ماده به مصلحت کودک یا نوجوان می باشد، به صدور حکم سرپرستی اقدام می نماید.

در صورتیکه به نفع کودک باشد، قابل اعراض است.^{۳۸} آنچه قابل اشاره است این است که قانون سابق به جای بیمه عمر شرط صدور حکم سرپرستی را تأمین هزینه تربیت، نگاهداری و تحصیل طفل می دانست، منتها ماده ۵ قانون سابق قابل عدول نبود ولی مقرر فعلی قابل اعراض است که به امنیت کودک لطمه می زند. اداره اموالی که در مالکیت طفل قرار دارد بدو به عهده ولی قهری و در صورتیکه طفل فاقد ولی قهری باشد شخصی است که ولی قهری برای اداره اموال کودک تعیین کرده است و در غیر این صورت اگر سرپرستان قیمومت طفل را عهده دار باشند با آنهاست.^{۳۹} تبصره ماده ۱۱ قانون سابق صحبتی از ولی قهری به میان نیاورده بود و اداره اموال و نمایندگی قانونی طفل صغیر به عهده سرپرست بود مگر آن که دادگاه ترتیب دیگری اتخاذ می نمود.

ماده ۱۷ با کمی تغییر از ماده ۱۱ قانون سابق گرفته شده است.^{۴۰} در قانون مصوب ۱۳۵۳ حقوق و تکالیف در زمینه های نگهداری و تربیت و نفقه و احترام برای والدین و فرزند به طور متقابل حاکم بود. متأسفانه قانونگذار فرزندخوانده را همانند فرزند واقعی نمی داند. لذا نگهداری، تربیت و نفقه صرفاً تکلیف سرپرستان است و تکلیف فرزند به احترام متناسب با شان سرپرست تقلیل یافته است. حکم سرپرستی موجب قطع مستمری فرزندخوانده که به موجب قانون به کودک یا نوجوان تعلق گرفته یا می گیرد، نمی شود.^{۴۱} همچنین در صورت فوت سرپرست منحصر یا سرپرستان که مشمول یکی از صندوق های بازنشستگی بوده اند، افراد تحت سرپرستی در حکم افراد تحت تکفل متوفی محسوب گردیده و تا تعیین سرپرست جدید از مزایای مستمری بازماندگان برخوردار خواهند شد.^{۴۲}

در صورت فوت یا زندگی مستقل و جدایی هر یک از سرپرستان یا وقوع طلاق بین آنان، دادگاه می تواند با درخواست سازمان و با رعایت مفاد این قانون، سرپرستی کودک یا نوجوان را به یکی از زوجین یا شخص ثالث واگذار نماید. رعایت نظر کودکان بالغ در این خصوص ضروری است.^{۴۳} دادگاه در مورد حق ملاقات و تعیین میزان هزینه کودک تصمیم خواهد گرفت. سئوالی که مطرح می شود این است که منظور از شخص ثالث کیست و چرا قانونگذار با وجود یکی از زوجین امکان سپردن کودک به شخص ثالث را در نظر گرفته است.

در قانون جدید برای تمییز فرزندخوانده از فرزند زیستی موضوع فرزندخوانده بودن در توضیحات شناسنامه کودک و سرپرست های وی قید می شود، در حالیکه در قانون سابق، پس از صدور حکم سرپرستی شناسنامه جدید فرزند با نام خانوادگی پدرخوانده و درج نام کودک در شناسنامه پدر و مادر صادر می شد و فرزندخواندگی صرفاً در دفاتر اداره سازمان ثبت احوال تصریح می شد.^{۴۴}

^{۳۸} ماده ۱۵: درخواست کننده منحصر یا درخواست کنندگان سرپرستی باید متعهد گردند که تمامی هزینه های مربوط به نگهداری و تربیت و تحصیل افراد تحت سرپرستی را تأمین نمایند. این حکم حتی پس از فوت سرپرست منحصر یا سرپرستان نیز تا تعیین سرپرست جدید، برای کودک یا نوجوان جاری می باشد. بدین منظور سرپرست منحصر یا سرپرستان، موظفند با نظر سازمان خود را نزد یکی از شرکتهای بیمه به نفع کودک یا نوجوان تحت سرپرستی بیمه عمر کنند.

تبصره - در صورتی که دادگاه تشخیص دهد اعطای سرپرستی بدون اجرای مفاد این ماده به مصلحت کودک یا نوجوان می باشد به صدور حکم سرپرستی اقدام می کند.

^{۳۹} ماده ۱۶- اموالی که در مالکیت صغیر تحت سرپرستی قرار دارد در صورتی اداره آن به سرپرست موضوع این قانون سپرده می شود که طفل فاقد ولی قهری باشد و یا ولی قهری وی برای اداره اموال او شخصی را تعیین نکرده باشد و مرجع صالح قضائی قیمومت طفل را بر عهده سرپرست قرار داده باشد.

^{۴۰} ماده ۱۷- تکالیف سرپرست نسبت به کودک یا نوجوان از لحاظ نگهداری، تربیت و نفقه، با رعایت تبصره ماده (۱۵) و احترام، نظیر تکالیف والدین نسبت به اولاد است. کودک یا نوجوان تحت سرپرستی نیز مکلف است نسبت به سرپرست، احترامات متناسب با شان وی را رعایت کند.

^{۴۱} ماده ۱۸

^{۴۲} ماده ۱۹

^{۴۳} ماده ۲۰

^{۴۴} ماده ۲۲- پس از صدور حکم قطعی سرپرستی، مفاد حکم از سوی دادگاه به اداره ثبت احوال و اداره بهزیستی مربوط ابلاغ می شود. اداره ثبت احوال مکلف است نام و نام خانوادگی کودک یا نوجوان تحت سرپرستی و همچنین مفاد حکم سرپرستی را در اسناد سجلی و شناسنامه سرپرست یا زوجین سرپرست وارد کند. همچنین اداره ثبت احوال مکلف است شناسنامه جدیدی برای کودک یا نوجوان تحت سرپرستی با درج نام و نام خانوادگی سرپرست یا زوجین سرپرست صادر و در قسمت توضیحات مفاد حکم سرپرستی و نام و نام خانوادگی والدین واقعی وی را در صورت مشخص بودن، قید نماید.

قانون جدید مجوز ازدواج فرزندخوانده و سرپرست را با اجازه دادگاه داده است و دلیل درج موضوع فرزندخواندگی در شناسنامه های سرپرستان و کودک می تواند این باشد که اگر بعدها سرپرست بخواهد با فرزندخوانده ازدواج کند، این موضوع با نشان دادن توضیحات شناسنامه میسر باشد.

در قانون سابق، خروج طفل از کشور در دوره آزمایشی منوط به موافقت دادستان محل بود، در حالیکه در قانون جدید خروج طفل در دوره سرپرستی دائم نیز پس از جلب نظر بهزیستی با اجازه دادستان امکان پذیر است.^{۴۵} اگر مسافرت کودک به خارج بر وی واجب باشد مانند سفر حج تمتع از این اصل مستثنی است. به این ترتیب دریافت گذرنامه برای کودک کاری دشوار است که باید ابتدا نظر موافق بهزیستی و سپس رأی دادستان را گرفت؛ کاری که در نظام اداری ایران زمان بر و انرژی بر است. با ابهام این مقررۀ قانونی اختلاف سلیقه ها و نظرات شخصی بهزیستی و دادستان در پروندۀ سفر کودک دخیل خواهند شد. حال آنکه این اختیار می بایست به سرپرستان که با حکم قطعی دادگاه در جایگاه والدین کودک قرار دارند، داده می شد.

بند الف ماده ۲۵، منتفی شدن شرایط مقرر در ماده ۶ را از جمله موارد فسخ سرپرستی می داند. طبق ماده ۲۰ نیز در صورت فوت یکی از زوجین یا وقوع طلاق در مواردی احتمال از بین رفتن سرپرستی وجود دارد.^{۴۶} طبق ماده ۲۶ نیز "هرگاه سرپرست درصدد ازدواج برآید، باید مشخصات فرد مورد نظر را به دادگاه صالح اعلام نماید. در صورت وقوع ازدواج، سازمان مکلف است گزارش ازدواج را به دادگاه اعلام تا با حصول شرایط این قانون، نسبت به ادامه سرپرستی به صورت مشترک و یا فسخ آن اتخاذ تصمیم نماید". همچنین به موجب قانون قدیم، پیدا شدن والدین واقعی طفل از موجبات فسخ حکم سرپرستی نبود. اگر پدر و مادر واقعی بعد از صدور حکم سرپرستی دائم مراجعه می کردند موافقت زوجین سرپرست با پدر و مادر واقعی طفل صغیر برای فسخ سرپرستی لازم بود. در واقع، ولی قهری با استناد به نسب نمی توانست مدعی سرپرستی کودکی شود که حکم سرپرستی دائم او صادر شده بود. در حال حاضر سرپرستان با بیم امکان از دست رفتن فرزندشان در آینده زندگی می کنند و این اطمینان خاطر از آنها سلب شده است.^{۴۷}

در رابطه با کودکان بد سرپرست نیز، به موجب تبصره ۱ ماده ۸ با مراجعه پدر یا مادر یا جدپدری کودک یا نوجوان و وصی منصوب از سوی ولی قهری، دادگاه در صورتی که آنان را واجد صلاحیت لازم ولو با ضم امین یا ناظر تشخیص دهد با اخذ نظر سازمان با رعایت حق حضانت مادر و تقدم آن نسبت به استرداد آنان حکم صادر می کند.

تبصره ۱- اداره ثبت احوال مکلف است سوابق هویت و نسبت واقعی طفل را در پرونده وی حفظ نماید.
تبصره ۲- کودک یا نوجوان تحت سرپرستی می تواند پس از رسیدن به سن هجده سالگی، صدور شناسنامه جدیدی را برای خود با درج نام والدین واقعی در صورت معلوم بودن، یا نام خانوادگی مورد نظر وی، در صورت معلوم نبودن نام والدین واقعی، از اداره ثبت احوال درخواست نماید.
تبصره ۳- اجرای این ماده به موجب آیین نامه ای است که به وسیله سازمان ثبت احوال کشور و با همکاری سازمان تهیه می شود و ظرف سه ماه پس از لازم الاجراء شدن این قانون به تصویب هیأت وزیران می رسد.

^{۴۵} ماده ۲۳- صدور گذرنامه و خروج کودک یا نوجوان تحت سرپرستی از کشور منوط به موافقت سرپرست منحصر یا سرپرستان و دادستان است. دادستان پس از جلب نظر کارشناسی سازمان با رعایت مصلحت، اتخاذ تصمیم می نماید.

تبصره ۱- چنانچه خروج از کشور در دوره آزمایشی باشد، سرپرست منحصر یا سرپرستان باید تضمینی مناسب جهت بازگشت کودک یا نوجوان تا پایان دوره آزمایشی، به دادستان بیاورد. ضمناً سازمان مکلف است به طریق اطمینان بخشی در مورد رعایت حقوق کودک یا نوجوان در خارج از کشور اقدام لازم را به عمل آورد.

تبصره ۲- در صورتی که مسافرت کودک یا نوجوان به خارج بر وی واجب باشد مانند سفر حج تمتع؛ مفاد این ماده اجراء نخواهد شد. سرپرست یا سرپرستان در هر حال باید موضوع را به سازمان و دادستان اطلاع دهند.

^{۴۶} ماده ۲۰- در صورت فوت یا زندگی مستقل و جدایی هر یک از سرپرستان یا وقوع طلاق بین آنان، دادگاه می تواند با درخواست سازمان و با رعایت مفاد این قانون، سرپرستی کودک یا نوجوان را به یکی از زوجین یا شخص ثالث واگذار نماید. رعایت نظر کودکان بالغ در این خصوص ضروری است.
^{۴۷} ماده ۲۵- حکم سرپرستی، پس از اخذ نظر کارشناسی سازمان، در موارد زیر فسخ می شود:

الف - هر یک از شرایط مقرر در ماده (۶) این قانون منتفی گردد.
ب - تقاضای سرپرست منحصر یا سرپرستان در صورتی که سوء رفتار کودک یا نوجوان برای هر یک از آنان غیر قابل تحمل باشد.

ج - طفل پس از رشد با سرپرست منحصر یا سرپرستان توافق کند.
د- مشخص شدن پدر یا مادر یا جد پدری کودک یا نوجوان و یا وصی منصوب از سوی ولی قهری در صورتی که صلاحیت لازم برای سرپرستی را ولو با ضم امین یا ناظر از سوی دادگاه، دارا باشند.

چند نکته:

ماده ۲۶ قانون جدید

ماده ۲۶ ماده ای مناقشه برانگیزی است که در قانون مصوب ۱۳۹۲ مقرر شد.^{۴۸} این ماده مجوز ازدواج سرپرست با فرزندخوانده را صادر می کند. حال آنکه در قانون سابق ازدواج بین سرپرست و فرزندخوانده ممنوع بود. زوجینی که سال ها از نعمت بر خورداری از فرزند محروم بوده اند به دنبال چشیدن طعم شیرین مادر و پدری هستند، نه اینکه به دنبال رقیب برای خود بگردند. این ماده صدور مجوز برای هوسرانی است که با نقشه ای شوم به دنبال طعمه ای برای اهداف جنسی خود می گردند. چگونه است که قانونگذار با تصویب این ماده تیشه به ریشه بنیان خانواده می زند و قانونی که برای حمایت از کودکان بی سرپرست و بدسرپرست است تبدیل به کابوسی برای خانواده های فرزندپذیر می شود. قانونگذار به مصلحت کودک در ماده ۲۶ اشاره کرده است. در ازدواج کودک با سرپرست چه مصلحتی می تواند نهفته باشد. چه مصلحتی می تواند در ازدواج با افرادی باشد که سال ها در جایگاه والدین طفل بوده اند. لذا با صدور این مجوز تمایل خانواده ها برای قبول فرزندخوانده کمتر می شود.

به دنبال تصویب این ماده جمع زیادی از نویسندگان، حقوقدانان و فعالان حقوق زن به آن اعتراض کردند. مریم مجتهد زاده رئیس سابق مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری در مصاحبه با خبرگزاری فارس گفت: "چگونه ممکن است در یک قانون فردی بتواند در مقطعی نقش والد و در مقطعی دیگر نقش همسری را نسبت به یک کودک ایفا کند، اگر قانونگذاران به مصلحت کودک می اندیشند باید در خصوص این مواد تجدید نظر کنند تا هرگونه نگاه غیر عاطفی از بنیان مقدس خانواده دور شود".^{۴۹} نعمت احمدی، وکیل دادگستری، در مورد تفاوت سنی نامناسب بین پدر و فرزندخوانده اظهار تأسف نمود.^{۵۰} به گفته توران ولی مراد، دبیر ائتلاف اسلامی زنان، "تأکید تبصره ماده ۲۶ قانوناً خشونت جنسی، جسمی و عاطفی را بر علیه کودک تجویز می کند". همچنین به نظر او "هرگاه موضوعی که عرف آن را نمی پسندد به قانون تبدیل شود، انزجار عمومی جامعه را تحریک کرده و دین گریزی و فرار از دین در میان مردم به وجود می آید و موجب وهن اسلام می شود". او اعتقاد دارد "جدا کردن مسائل جنسی و عاطفی، مسئله مهمی است که باید در جامعه بدان توجه شود؛ چراکه هر نوع رابطه عاطفی یک رابطه جنسی نیست و ازدواج موضوعی است که به خود فرد بستگی دارد و باید در انتخابش استقلال داشته باشد، ولی متأسفانه یک طفل تحت سرپرستی این استقلال و حق انتخاب را ندارد".^{۵۱} دکتر محمد

^{۴۸} ماده ۲۶- هرگاه سرپرست درصدد ازدواج برآید، باید مشخصات فرد مورد نظر را به دادگاه صالح اعلام نماید. در صورت وقوع ازدواج، سازمان مکلف است گزارش ازدواج را به دادگاه اعلام تا با حصول شرایط این قانون، نسبت به ادامه سرپرستی به صورت مشترک و یا فسخ آن اتخاذ تصمیم نماید.

تبصره - ازدواج چه در زمان حضانت و چه بعد از آن بین سرپرست و فرزندخوانده ممنوع است مگر اینکه دادگاه صالح پس از اخذ نظر مشورتی سازمان، این امر را به مصلحت فرزندخوانده تشخیص دهد.

^{۴۹} خبرگزاری فارس، ازدواج سرپرست و فرزندخوانده با روح قوانین فرزندخواندگی در تعارض است، ۹۲/۷/۸،

<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920707001217>

^{۵۰} روزنامه ابتکار، هیچ فرزندخوانده ای با والدین جدیدش ازدواج نخواهد کرد؛ این جدال حقوقی پایان ندارد، ۹۲/۷/۱۵،

<http://www.ebtekarnews.com/Ebtekar/News.aspx?NID=121748>

^{۵۱} تشکیل کارگروه حقوقی در معاونت امور زنان جهت بررسی قانون فرزندخواندگی/ دریافت نظر رهبر انقلاب در خصوص ازدواج سرپرست با فرزندخوانده، ۹۲/۹/۱۳

<http://mehrkhane.com/fa/news/9350/%D8%AA%D8%B4%DA%A9%DB%8C%D9%84-%DA%A9%D8%A7%D8%B1%DA%AF%D8%B1%D9%88%D9%87-%D8%AD%D9%82%D9%88%D9%82%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D9%85%D8%B9%D8%A7%D9%88%D9%86%D8%AA-%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%B1-%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%86-%D8%AC%D9%87%D8%AA-%D8%A8%D8%B1%D8%B1%D8%B3%DB%8C-%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D9%81%D8%B1%D8%B2%D9%86%D8%AF%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C-%D8%AF%D8%B1%DB%8C%D8%A7%D9%81%D8%AA-%D9%86%D8%B8%D8%B1-%D8%B1%D9%87%D8%A8%D8%B1-%D8%A7%D9%86%D9%82%D9%84%D8%A7%D8%A8-%D8%AF%D8%B1%D8%AE%D8%B5%D9%88%D8%B5->

روشن حقوقدان و سرپرست پژوهشکده خانواده دانشگاه شهید بهشتی نیز در این خصوص بیان داشت: "از قانونگذار انتظار می‌رفت که اصولاً متعرض چنین موضوع و حکم نادرالوجودی نمی‌شد و با کیاست از کنار آن عبور می‌کرد؛ چرا که اصولاً ضرورتی به تقنین در این حوزه نبود، ولی متأسفانه قانون‌گذار با زیرکی با این موضوع برخورد نکرد.^{۵۲} ازدواج با فرزندخوانده اگرچه از لحاظ شرعی ایراد ندارد اما در فرهنگ ایرانیان همواره قبیح داشته است و امر شنیع زنا با محارم را تداعی می‌کند."

ماده ۳۵ قانون جدید

ماده ۳۵ مقرر می‌دارد، سازمان بهزیستی موظف است به منظور راهنمایی و مشاوره افرادی که سرپرستی کودکان و نوجوانان را عهده‌دار می‌شوند، اقدام به ایجاد دفتر مشاوره دینی مربوط به امور فرزند خواندگی با همکاری مرکز مدیریت حوزه علمیه نماید. واگذاری سرپرستی کودکان و نوجوانان منوط به تأیید دفتر مذکور خواهد بود. در اینجا سوالی که مطرح می‌شود این است که آیا ضروری است برای موضوعات دینی که در اغلب مواقع خود سرپرستان در رایزنی‌های مذهبی راه حلی برای آن پیدا می‌کنند، یک دفتر مشاوره دینی راه اندازی شود. اگر چه منظور از دفتر مشخص نیست زیرا راه اندازی یک دفتر در سیستم تشکیلاتی یک سازمان با چالش‌های جدی روبه‌رو است. به هر حال این مهم است که خانواده‌های فرزندپذیر و فرزندخوانده‌ها از خدمات مشاوره‌ای و روان‌شناختی توسط مراکز و افراد متخصص بهره‌مند شوند چرا که اسلام جوابگوی حل مسائل فرزندخواندگی نیست و روانشناسان و مشاوران می‌توانند در این رابطه به خانواده‌ها کمک کنند. بنابراین بهتر بود سازمان موظف به راه اندازی مراکز مشاوره فرزندپذیری می‌شد که خانواده‌ها در این زمینه راهنمایی می‌شدند.^{۵۳}

IV. حقوق بین الملل

۱. کنوانسیون حقوق کودک

ایران کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ را در تاریخ ۱۳ جولای ۱۹۹۴ تصویب نموده است.^{۵۴} منتها ایران در هنگام تصویب حق شرطی بدین مضمون بر کنوانسیون وارد کرده است: ایران مقرراتی را که با قوانین اسلامی و حقوق

<http://www.mehrkhane.com/fa/news/8880/%D8%AF%DA%A9%D8%AA%D8%B1%DB%8C%D9%86-%D8%AC%D8%AF%DB%8C%D8%AF%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D8%AE%D8%B5%D9%88%D8%B5-%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D8%AC%D8%AF%DB%8C%D8%AF-%D9%81%D8%B1%D8%B2%D9%86%D8%AF%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%AF%DA%F%DB%8C-%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D9%87-%D9%85%DB%8C%E2%80%8C%D8%B4%D9%88%D8%AF>
^{۵۲} سایت مهرخانه، دکتترین جدیدی در خصوص قانون جدید فرزندخواندگی ارائه می‌شود، ۹۲/۸/۱۲،
^{۵۳} مواد ۳۰-۳۴ در مورد مسائل شکلی، دادگاه صالح و اعتراض به آراء صادره است. دادگاه صالح برای رسیدگی به موضوع فرزندخواندگی، دادگاه خانواده محل اقامت متقاضی است.

⁵⁴ Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, 1577 UNTS 3, entry into force 2 September 1990, entry into force for Iran 13 July 1994, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en#EndDec

بین الملل در حال اجرا مغایر باشند را اجرا نخواهد کرد. به موجب ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ منظور از کودک افراد انسانی زیر سن ۱۸ سال است مگر این که طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود. ماده ۲۱ مربوط به نهاد فرزندخواندگی است. به موجب ماده ۲۱ کنوانسیون کشورهای که سیستم فرزندخواندگی را به رسمیت شناخته و مجاز می‌دانند، باید منافع عالی‌ه کودک را در اولویت قرار بدهند.^{۵۵} حال آنکه ازدواج فرزندخوانده با سرپرست با منافع عالی‌ه کودک همخوانی ندارد. چگونه است ازدواج با شخصی که در حکم پدر شخص است و یک نسل از فرزندخوانده بزرگتر می باشد به مصلحت کودک باشد. همچنین به الویت بندی قانون جدید در مورد سرپرستان انتقادی شده است که الویت برای فرزندپذیری ابتدا زوج های نابارور، سپس زنان مجرد و در نهایت زن و شوهرهای دارای فرزند را در بر می گیرد و این الویت بندی قبل از این که منافع کودک را تأمین کند منافع زوج های نابارور را در نظر گرفته است که با ماده ۲۱ کنوانسیون در تضاد است.^{۵۶} علیرغم این گفته، به نظر می رسد هدف قانونگذار در نظر گرفتن مصالح کودک بوده و اینکه فرزند در خانواده ای قرار بگیرد که به دلیل عدم وجود فرزند دیگری در مرکز کانون محبت و توجه باشد. ماده ۹ کنوانسیون در مورد کودکان دارای سرپرست بد در قانون ۱۳۹۲ مورد توجه قرار گرفته است.^{۵۷}

^{۵۵} ماده ۲۱ کشورهای که سیستم فرزندخواندگی را به رسمیت شناخته و مجاز می‌دانند، باید منافع عالی‌ه کودک را در اولویت قرار داده و نکات زیر را مراعات کنند.

(الف) تضمین این که فرزندخواندگی فقط از سوی مقامات ذیصلاحی انجام می‌شود که مطابق با قوانین و مقررات لازم‌الاجرا و براساس اطلاعات موثق و قابل اطمینان تعیین می‌کنند که فرزندخواندگی با توجه به وضعیت وی در ارتباط با والدین، خویشاوندان و قیم قانونی مجاز است و در صورت مقتضی رضایت اشخاص فوق را برای فرزندخواندگی براساس مقررات لازمه کسب می‌کنند.

(ب) تضمین این که در صورتی که کودک را نتوان به روشی مناسب در کشور خود تحت سرپرستی یک خانواده درآورد، فرزندخواندگی در سایر کشورها به عنوان راه‌حلی دیگر مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

(ج) تضمین برخورداری کودکانی که در سایر کشورها پذیرفته می‌شوند از مراقبت‌ها و حقوقی که به هنگام فرزندخواندگی در کشور خود، شامل حال آنان می‌شود.

(د) اتخاذ تمام اقدامات لازم جهت تضمین این که قبول کودک در سایر کشورها برای افراد مربوطه متضمن منافع مالی نباشد.

(ه) در صورت لزوم، پیشبرد اهداف ماده حاضر از طریق انعقاد قراردادهای یا اتخاذ ترتیبات دو یا چند جانبه و تلاش در این چارچوب برای تضمین این که پذیرش کودک در یک کشور دیگر از طریق ارگانها یا مقامات ذیصلاح انجام شود.

^{۵۶} سلامت نیوز، قانون سرپرستی زیر ذره بین روانشناسی، ۱۳۹۲/۸/۲۷،
<http://www.salamatnews.com/news/86796/%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D8%B3%D8%B1%D9%BE%D8%B1%D8%B3%D8%AA%DB%8C-%D9%83%D9%88%D8%AF%D9%83%D8%A7%D9%86-%D8%B2%DB%8C%D8%B1-%D8%B0%D8%B1%D9%87%E2%80%8C%D8%A8%DB%8C%D9%86-%D8%B1%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%B4%D9%86%D8%A7%D8%B3%DB%8C>

^{۵۷} ماده ۹: ۱. کشورهای طرف کنوانسیون تضمین می‌نمایند که کودکان علیرغم خواسته‌شان از والدین خود جدا نشوند، مگر در مواردی که مقامات ذیصلاح مطابق قوانین و مقررات و پس از بررسی‌های قضایی مصمم شوند که این جدایی به نفع کودک است. این گونه تصمیمات ممکن است در موارد به خصوصی از قبیل سوءاستفاده و یا بی‌توجهی والدین کودک و یا هنگام جدا شدن والدین از یکدیگر ضرورت یابد و در این صورت باید در مورد محل اقامت کودک تصمیمی اتخاذ شود.

۲. در هر یک از مراحل دادرسی مربوط به پاراگراف اول ماده ۹ باید به تمام طرف‌های ذینفع فرصت داده شود در مراحل دادرسی شرکت کرده و نظرات خود را ابراز کنند.

۳. کشورهای طرف کنوانسیون، حق کودکی را که از یک یا هر دو والدین جدا شده، مبنی بر حفظ روابط شخصی و تماس مستقیم با والدین به طور منظم رعایت خواهند نمود، مگر در مواردی که این امر مغایر منافع کودک باشد.

۴. هنگامی که جدایی ناشی از اقدامات دولت از قبیل بازداشت، زندانی کردن، تبعید، اخراج یا مرگ (منجمله مرگی که در حین توقیف بودن شخص واقع شود) یکی یا هر دو والدین و یا کودک باشد، کشور طرف کنوانسیون بنا به درخواست، والدین یا کودک یا در صورت اقتضا یکی از اعضای خانواده را در جریان اطلاعات ضروری در مورد اموال فرد غایب خانواده قرار خواهد داد، مگر در مواردی که دادن این گونه اطلاعات مضر به حال کودک باشد. کشورهای طرف کنوانسیون هم چنین تضمین خواهند نمود که تسلیم این درخواست فی نفسه عواقبی برای افراد مربوطه در پی نداشته باشد.

۲. اعلامیه جهانی حقوق کودک

این اعلامیه ده ماده ای مصوب نوامبر ۱۹۵۹ است^{۵۸} و لازم الاجرا نیست. به موجب اصل ۶ کودک جهت پرورش کامل و متعادل شخصیتش نیاز به محبت و تفاهم دارد و باید حتی الامکان تحت توجه و سرپرستی والدین خود، و به هر صورت در فضائی پرمحبت در امنیت اخلاقی، مادی، پرورش یابد. کودک خردسال را بجز در موارد استثنایی، نباید از مادر جدا کرد. جامعه و مقامات اجتماعی موظفند که نسبت به کودکان بدون خانواده و کودکان بی بضاعت توجه خاص مبذول دارند.

۳. میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی

ایران میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی را در تاریخ ۲۴ ژوئن ۱۹۷۵ تصویب کرد.^{۵۹} به موجب بند ۴ ماده ۱۸ دولت های طرف این میثاق متعهد می شوند که آزادی والدین و بر حسب مورد سرپرستان قانونی کودکان را در تأمین آموزش مذهبی و اخلاقی کودکان مطابق معتقدات خودشان محترم بشمارند.

نتیجه گیری

قانون ۱۳۹۲ ریشه اسلامی دارد چرا که از شرایط سرپرستان تقید به انجام واجبات و ترک محرمانت، شرط اعتقاد به ادیان مصرح در قانون اساسی، مشخص است. همچنین قانون به ایجاد دفتر مشاوره دینی برای خانواده ها اشاره دارد. مزیت قانون ۱۳۹۲ نسبت به قانون ۱۳۵۲ این است که دامنه شمول سرپرستان و کودکان را افزایش داده است و کودکان بدسرپرست نیز مشمول قانون می شوند. ولی ماده ۲۶ قانون که مجوز ازدواج بین سرپرست و فرزندخوانده را صادر کرده است از نقیصه های بارز قانون است. ماده ای که در قانون سابق پیش بینی نشده بود. با چنین اجازه ای، ترسی در بین زوجین فرزندپذیر از ازدواج آینده همسر با فرزندخوانده ایجاد می شود. روندی که فرزندپذیری را دچار مشکل خواهد کرد. هرچند از دید اسلام فرزندخوانده مانند فرزند زیستی نیست اما ضرورتی نداشت که قانونگذار به بیان این مسئله بپردازد. این مجوز با قوانین بین المللی نیز در تعارض است چرا که به موجب کنوانسیون حقوق کودک منافع عالیة کودک در رأس است و ازدواج با کسی که در حکم پدر یا مادر است به صلاح فرزند نیست. اهمال قانونگذار در تصویب این قانون پذیرفته نیست چرا که قانونگذار قانون مصوب ۱۳۵۳ را پیش روی خود داشته و در مقام انشاء نمی بایست از مقرر هایی که به مصلحت کودک در قانون پیشین وضع شده بود، عدول می کرد. بهتر آن است که قانونگذار با توجه به اوضاع و شرایط جامعه ایران، مقرراتی را که با منافع کودک مغایر است، اصلاح کند.

⁵⁸ Declaration of Rights of the Child, Adopted by UN General Assembly Resolution 1386 (XIV) of 10 December 1959, <https://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>

⁵⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, 999 UNTS 171, entry into force 23 March 1976, entry into force for Iran 24 Jun 1975

فرزندخواندگی عبارت از یک رابطه حقوقی است که بر اثر پذیرفته شدن طفلی به عنوان فرزند، از جانب زن و مردی به وجود می‌آید، بدون آنکه پذیرندگان طفل، پدر و مادر واقعی آن طفل باشند.

وضع حقوقی فرزند خواندگی در ایران قبل از انقلاب: قانون حمایت از کودکان بدون سرپرست مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۹

- ۱- به موجب ماده ۱ این قانون هر زن و شوهر مقیم ایران می‌توانستند با توافق یکدیگر، طفلی را با تصویب دادگاه و طبق مقررات این قانون سرپرستی نمایند
- ۲- به موجب ماده ۲ کودکان از سرپرستان خود ارث نمی‌برند
- ۳- ماده ۳ شرایط سرپرستان را بیان نموده است
- ۴- طبق ماده ۴، دادگاه، قبل از صدور حکم سرپرستی با کسب نظر مؤسسه ای که کودک تحت سرپرستی اوست، طفل را با صدور قرار دوره آزمایشی به مدت شش ماه به زوجین سرپرست می‌سپرد. این قرار، حکم سرپرستی موقت نام داشت
- ۵- با اتمام دوره آزمایشی و صدور حکم سرپرستی دائم، سرپرستی قطعی می‌شد
- ۶- درخواست کنندگان سرپرستی باید به کیفیت اطمینان بخشی هزینه تربیت و نگهداری و تحصیل طفل را تا رسیدن به سن بلوغ در صورت فوت خود تأمین نمایند
- ۷- حتی با پیدا شدن والدین کودک حکم سرپرستی فسخ نمی‌شد و اگر سرپرستان مایل به سپردن کودک خود به والدین حقیقی بودند، این امر صورت می‌گرفت
- ۸- با اطلاع دادستان، انجمن ملی حمایت کودکان یا شاهدین از وضعیت بحرانی کودک مانند هر گونه آزار و اذیت فیزیکی و روانی قرار دوره آزمایشی فسخ می‌شد
- ۹- طبق بند الف ماده ۶، این قانون، اجازه سرپرستی کودکانی که بالای ۱۲ سال بودند را نمی‌داد
- ۱۰- موضوع فرزندخواندگی صرفاً در اسناد سجلی اداره ثبت احوال ثبت می‌شد

وضع حقوقی فرزند خواندگی در ایران پس از انقلاب: قانون حمایت از کودکان بی سرپرست و بد سرپرست مصوب ۹۲

- ۱- **با تصویب قانون ۱۳۹۲، قانون ۱۳۵۳ لغو گردیده**
- ۲- **کلیه اتباع ایرانی که مقیم ایران و یا خارج هستند می‌توانند سرپرستی کودکان و نوجوانان را بر عهده بگیرند**
- ۳- **سرپرستان: زن و شوهری که پنج‌سال از تاریخ ازدواج آنان گذشته باشد و از این ازدواج صاحب فرزند نشده باشند، مشروط به این‌که حداقل یکی از آنان بیش از سی‌سال سن داشته باشد، زن و شوهر دارای فرزند مشروط بر این‌که حداقل یکی از آنان بیش از سی‌سال سن داشته باشد، دختران و زنان بدون شوهر، در صورتی‌که حداقل سی‌سال سن داشته باشند، منحصرأ حق سرپرستی انان را خواهند داشت**
- ۴- **چنانچه به تشخیص سازمان پزشکی قانونی امکان بچه‌دار شدن زوجین وجود نداشته باشد، درخواست‌کنندگان از شرط مدت پنج‌سال مستثنی می‌باشند**
- ۵- **بستگان طفل به شرط اخذ نظر سازمان بهزیستی و با رعایت مصلحت او، می‌توانند از برخی شرایط بالا مستثنی شوند**
- ۶- ماده ۶ قانون شرایط سرپرستان را از جهت سلامت و صلاحیت بیان می‌کند
- ۷- طبق ماده ۷ درخواست‌کنندگان نمی‌توانند بیش از دو کودک یا نوجوان را سرپرستی نمایند مگر در مواردی که کودکان یا نوجوانان تحت سرپرستی، اعضای یک خانواده باشند.
- ۸- **حداکثر سنی برای کودکان و نوجوانان مشمول این قانون ۱۶ سالگی است**
- ۹- حکم سرپرستی دائم به دادستان، سازمان بهزیستی و سرپرست یا سرپرستان ابلاغ می‌شود
- ۱۰- طبق ماده ۱۴ دادگاه در صورتی حکم سرپرستی صادر می‌نماید که درخواست‌کننده سرپرستی **بخشی از اموال یا حقوق خود را به کودک یا نوجوان تحت سرپرستی تملیک کند.** (این مقرر در صورتی که به نفع کودک باشد، قابل اعراض است)
- ۱۱- سرپرستان، موظفند با نظر سازمان خود را نزد یکی از شرکت های بیمه به نفع کودک یا نوجوان تحت سرپرستی **بیمه عمر** کنند. (این مقرر نیز در صورتی که به نفع کودک باشد، قابل اعراض است)
- ۱۲- موضوع فرزندخوانده بودن در توضیحات شناسنامه کودک و سرپرست‌های وی قید می‌شود
- ۱۳- در ماده ۲۵ قانون، شرایط فسخ سرپرستی آمده
- ۱۴- در صورت فوت یا زندگی مستقل و جدایی هر یک از سرپرستان یا وقوع طلاق بین آنان، دادگاه می‌تواند با درخواست سازمان و با رعایت مفاد این قانون، سرپرستی کودک یا نوجوان را به یکی از زوجین یا شخص ثالث واگذار نماید. رعایت نظر کودکان بالغ در این خصوص ضروری است
- ۱۵- هرگاه سرپرست درصدد ازدواج برآید، باید مشخصات فرد مورد نظر را به دادگاه صالح اعلام نماید. در صورت وقوع ازدواج، سازمان مکلف است گزارش ازدواج را به دادگاه اعلام تا با حصول شرایط این قانون، نسبت به ادامه سرپرستی به صورت مشترک و یا فسخ آن اتخاذ تصمیم نماید.
- ۱۶- **خروج طفل از کشور در دوره سرپرستی دائم نیز پس از جلب نظر بهزیستی با اجازه دادستان امکان پذیر است**
- ۱۷- طبق تبصره ماده ۲۶ ازدواج چه در زمان حضانت و چه بعد از آن بین سرپرست و فرزندخوانده ممنوع است مگر اینکه دادگاه صالح پس از اخذ نظر مشورتی سازمان، این امر را به **مصلحت فرزندخوانده** تشخیص دهد

واژگان کلیدی

فرزندخواندگی

فرزندخوانده

سرپرستی

سرپرست

بهریستی

سبب

نسب

حجر

محجور

اهلیت استیفا

اسناد سجلی

بیمه عمر

- اختصاص (BY) - این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری (NC) - این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک (=) - اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.